

# Handels om privata vinster i välfärden



## **Handels om privata vinster i välfärden**

Detta är en rapport i Handels serie om vilka frågor medlemmarna tycker är viktiga i valet 2018. Rapporten är skriven av Stefan Carlén, chefsekonom och utredningschef på Handelsanställdas förbund och Martin Rosenström, utredare på Handelsanställdas förbund.

Omslag: Robert Nyberg  
© Handelsanställdas förbund  
Handels valserie 18:4

## **Handels valserie om medlemmarnas viktigaste frågor inför valet 2018**

Handels om bemanning i partihandeln 18:1 – Mars 2018  
Handels om hyvling av arbetstider och löneinkomster 18:2 – April 2018  
Handels om fri tandvård 18:3 – Maj 2018  
Handels om privata vinster i välfärden 18:4 – Maj 2018

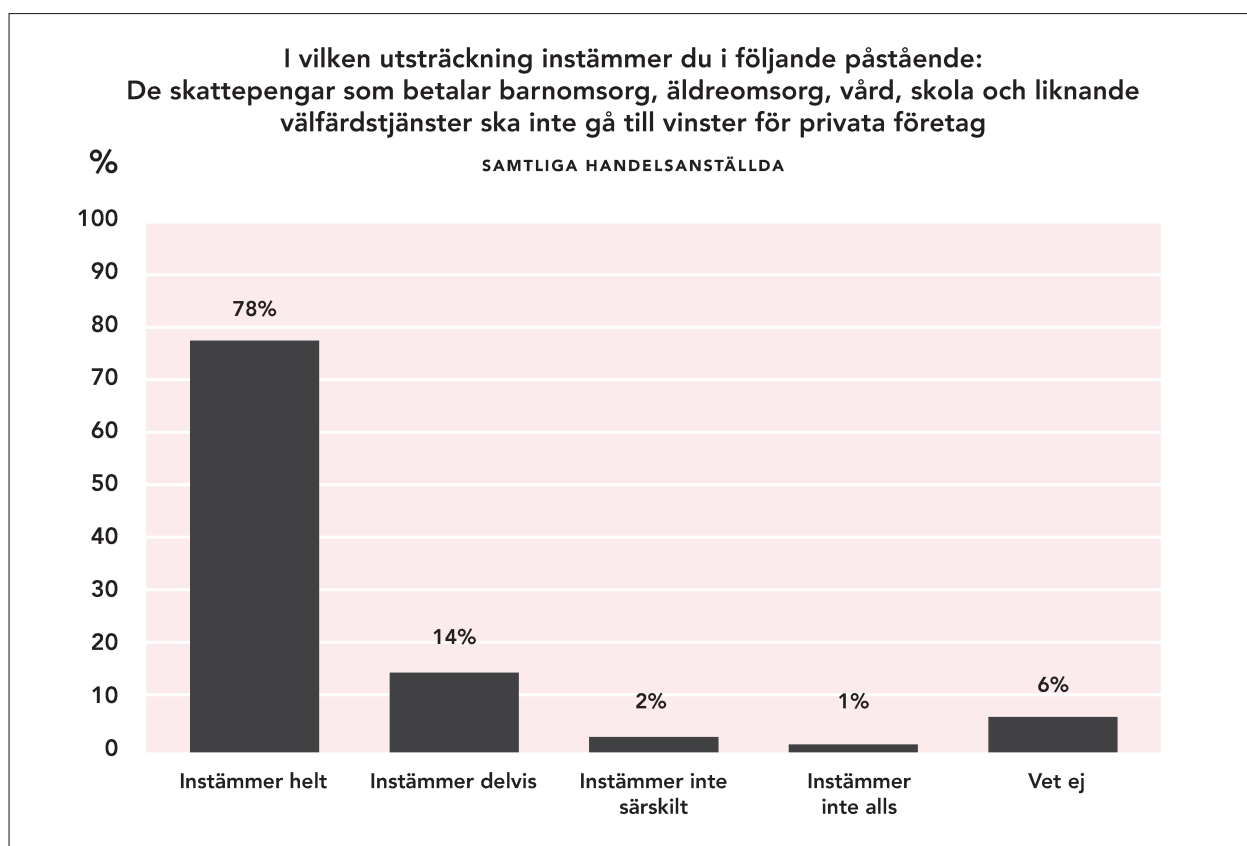
## **Kommande delar**

Handels om otrygga anställningar 18:5

## Handelsanställda motsätter sig vinstuttag ur välfärden

Bland de som jobbar inom handeln finns behov av en väl fungerande välfärd. Många anställda har barn. Tillgång till goda förskolor och grundskolor av bra kvalitet är en förutsättning för att över huvud taget kunna arbeta. Unga anställda behöver ha fått en gedigen gymnasieutbildning för att få en fast förankring på arbetsmarknaden. Många anställda har också äldre föräldrar som är i behov av en väl fungerande äldreomsorg. Risken finns annars att anställda tvingas ned till deltid eller helt måste lämna arbetsmarknaden – vilket hittills främst drabbat kvinnor. Genom hela livet är dessutom alla människor i behov av tillgång till en god och jämlik hälso- och sjukvård.

Kort sagt, välfärdssektorn är oerhört viktig och Handels medlemmar har en tydlig politisk uppfattning om hur den ska fungera.



Novus opinion har ställt frågan till medlemmar i Handels om hur man ser på vinstdrivande företag i välfärden. Frågan som ställdes handlade om i vilken grad man instämde i påståendet att skattepengar till välfärdstjänster inte skulle gå till vinster för privata företag. Om man instämde helt skulle det kunna tolkas som att man inte ville se någon vinstutdelning alls. Om man instämde delvis kan det tolkas som att man är för någon form av vinstbegränsning. Om man inte instämde särskilt eller inte alls så kan det tolkas som om man var emot vinstbegränsningar.

Resultatet var mycket tydligt. Hela 78 procent instämde helt i att skattepengar inte skulle kunna gå till vinster, och 14 procent instämde delvis i detta. Av samtliga tillfrågade ville således 92 procent att vinstuttagen skulle begränsas. Endast 3 procent av Handels medlemmar hade en avvikande uppfattning och höll inte med – 6 procent svarade vet ej.

Detta är en mycket kraftig majoritet och förklarar i grunden varför Handels kongresser under lång tid beslutat om att förbundet ska motverka vinstdrift i välfärdssektorn. När Handels motion om att en non-profit-princip ska råda röstades igenom på LO-kongressen 2012 var det ett uttryck för en stark medlemsvilja i Handels – men också hos de övriga LO-förbunden. Denna medlemsvilja är också, vilket vi ska se, högst rationell.

## Marknadsstyrning och vinstdrift i välfärden är skadligt för samhället

Vissa verksamheter bör enligt traditionellt ekonomiskt tänkande vara helt fria från att styras av marknadsmekanismer och vinstdrift. Myndighetsutövning, polis, domstolar, och försvar är områden som de allra flesta är överens om att de inte kan privatiseras. Detsamma gällde tidigare viktiga samhällsfunktioner som skolor, vård och omsorgsverksamhet. Orsaken var risken för att marknadsstyrningen skulle leda till negativa konsekvenser i form av ojämlikhet, segregering och ineffektivitet.

Under 1990-talet förändrades dock detta synsätt drastiskt, särskilt i Sverige. Införandet av en ny styrningsstruktur som kallas new public management (NPM) innebar ett gradvis införande av marknadsstyrning och privatisering inom välfärdssektorn. Genom att omvandla medborgare till kunder och sätta en summa pengar på deras efterfrågan på välfärd, och samtidigt införa i det närmaste fri etableringsrätt för privata företag, öppnades välfärdssektorn för marknadskrafterna. Bakom denna nya styrningsstruktur låg dock en genomtänkt ideologi av bland andra den nyliberala ekonomen Milton Friedman. Genom att etablera marknadsmekanismer och privata företag underlättas den nyliberala önskan om en övergång till privat finansiering av välfärd – och därmed till lägre skatter för de mest förmögna (Carlén mfl 2014).

Sverige kom att bli en experimentverkstad på ett sätt som är unikt i världen. Inom exempelvis skolan är Sverige det enda land i världen som tillåter att privata företag gör vinst på skattepengar. Tidigare hade Chile samma upplägg men införde ett vinstförbud 2016 eftersom avarterna av marknadskrafternas styrning blivit för stora.

I Sverige har också avarterna av denna ”marknadifiering” av välfärden lett till allvarliga och omfattande negativa samhällskonsekvenser i form av ökad ojämlikhet, klassklyftor och försämrad effektivitet. Det framgår bland annat av den statliga utredningen *Ordning och reda i välfärden* (SOU 2016:78), samt *LOs välfärdsrapport* (LO 2013).

För det första finns tydliga tecken på försämrad kvalitet och ökad ineffektivitet. Vinstdriften ger negativa effekter för kvaliteten och resurserna till välfärden på flera sätt. Ett uppenbart sådant är att skattepengar som ska gå till välfärd istället hamnar som vinster hos riskkapitalbolag och andra privata aktörer. Det leder till minskade resurser till välfärden och därmed sämre kvalitet. Men även andra kvalitetsfaktorer drabbas. Det sätt som privata välfärdsföretag kan förbättra sin vinst på är genom minskade kostnader för personal, lokaler och andra kringtjänster. Kvalitetsfaktorer som personaltäthet, utbildningsnivå och anställningsförhållanden försämras i ett system med vinstdrift.

För det andra ser vi att marknadsstyrningen styr mot fel mål. I en rapport från Skolverket visas att ojämlikhet, skolsegregationen och gapet mellan olika skolor ökat kraftigt (Skolverket 2018). Det är logiskt att det skett under en tid med marknadsstyrning och vinstdrift i skolan. När ägarnas intressen av vinst är styrande för verksamheten får det konsekvenser som inte stämmer överens med de demokratiskt satta målen om likvärdighet och behovsstyrning. Tvärtom tenderar det att leda till snedvridningar i incitamenten som skapar ett mer ojämnt samhälle. Vinstdriften leder till

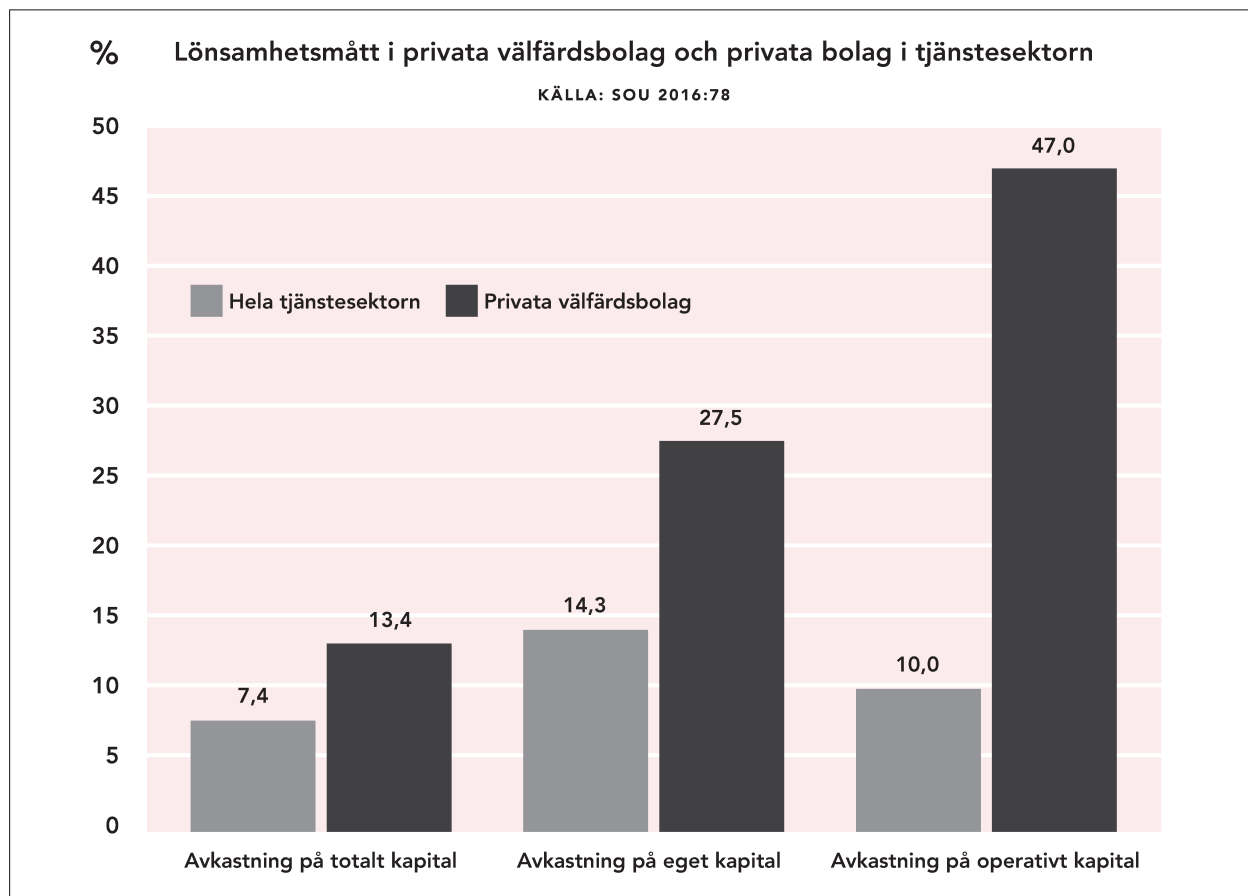
social selektion, ökad ekonomisk och social segregation, samt underbemanning. När effekterna på andra mål som rättvis betygsbedömning studeras så är betygsinflationen något som kan kopplas till marknadens logik. Men det är skadligt för samhället.

För det tredje skapar marknadsstyrningen **legitimitetsbrister och demokratiskt underskott**. De privata företagen har inte samma krav på sig när det gäller att vara transparenta med sina siffror, och det förekommer värdeöverföringar och komplicerade koncernredovisningar. Det gör det svårt för medborgarna att ta del av hur skattemedel som ska gå till välfärd används. Kommuner och landsting och myndigheter får genom marknadsstyrningen svårare att upprätthålla de demokratiska målen genom brister i kontrollmekanismer. Det leder i sin tur till urholkad legitimitet. En av de mer allvarliga demokratiska bristerna ligger i att de starka vinstintressena framgångsrikt lyckats med sin lobbyverksamhet trots att det under lång tid funnits en stark opinion mot vinstuttagen.

## Övervinster i privata välfärdsföretag

Ett välfärdsföretag gör en vinst genom att skattepengar – som var avsedda för välfärd – överstiger kostnaderna för företaget. När vårdföretaget Attendo 2016 dubblade sin vinst till 649 miljoner kronor så var det främst genom skattepengar som var tänkt att gå till välfärden. Attendos VD Henrik Borelius fick en samlad ersättning på 9,2 miljoner, en summa som inte räknas in i vinsten men som också till stor del var pengar avsedd för välfärden (SVT 2017, Arbetet 2017).

Skolkoncernen Academedia gjorde ett resultat efter avskrivningar på 540 miljoner. I rapporten *Skolindustrin* konstaterar Kent Werne att en orsak till vinsten är betydligt färre lärare per elev än kommunala skolor. Skulle Academedia haft samma lärartäthet så skulle det för denna koncern inneburit 900 fler lärare (Werne 2018).

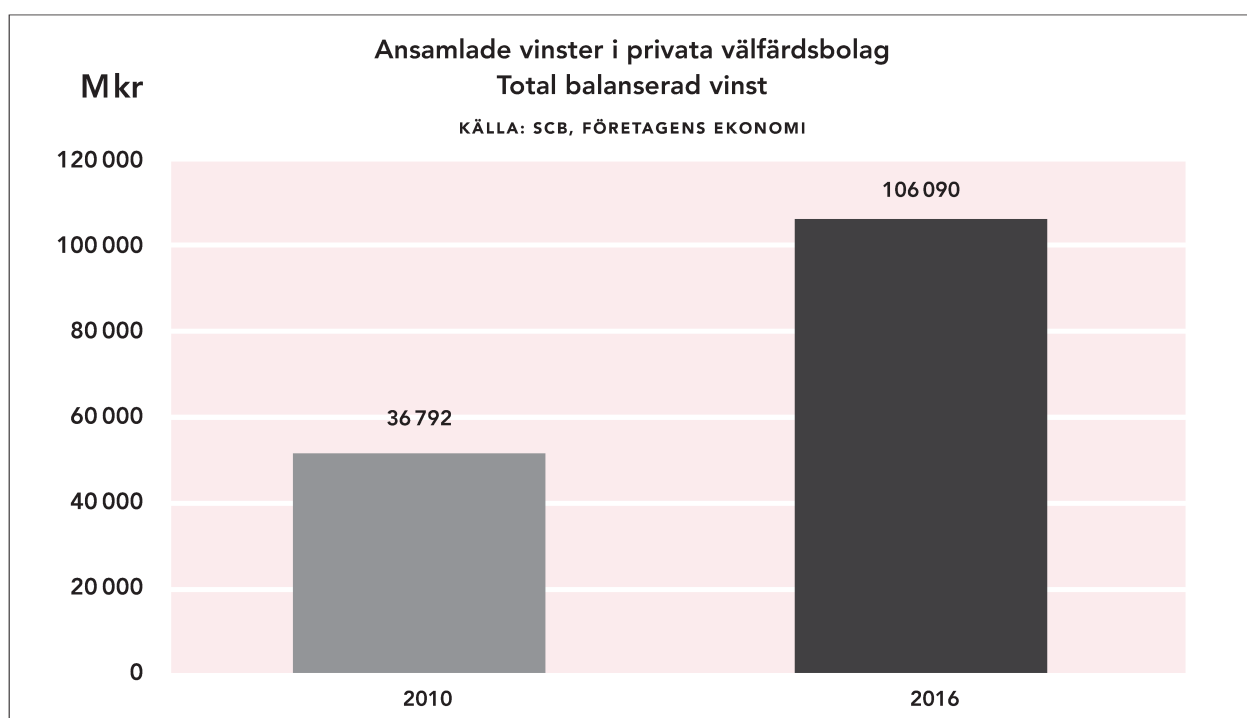


I den statliga utredningen *Ordning och reda i välfärden* konstateras att företagen inom den privata välfärdssektorn gör kraftiga övertvinster. De är betydligt högre än vinsterna inom normal marknadsmässig verksamhet. Kapitalavkastningen är mycket hög i jämförelse med tjänstesektorn i allmänhet. Avkastningen på totalt kapital är nästan dubbelt så hög för välfärdsföretagen. Om vi ser till det mått som ska ligga till grund för regeringens förslag om vinstbegränsning – avkastning på operativt kapital – så är det hela 47 procent för välfärdsföretagen mot 10 procent för tjänstesektorn som helhet.

Vinsterna i handelssektorn kan betraktas som goda (Carlén och Rosenström 2016). I jämförelse med lönsamheten inom välfärdsbranschen är de dock modesta. Kapitalavkastningen (totalt kapital) är mer än dubbelt så hög hos välfärdsföretag som hos detaljhandelsföretag (SCB, 2018).

En svårighet med vinsterna i välfärdsbolag är att de kan döljas genom expansion. När vinsterna i välfärdsföretag sägs återinvesteras i verksamheten så kan det låta bra, men det handlar i grunden om att de stora koncernerna expanderar genom att använda skattepengar till uppköp av mindre bolag, och till att betala räntor på uppköpslån. I praktiken är detta en uppskjuten vinst till den dag då företaget säljs.

Frågan om ansamlade vinster, vinster som inte delas ut direkt, är komplicerad. Den utreddes inte i den statliga utredningen. I den här rapporten gör vi ett försök att analysera detta grovt genom att räkna på hur de balanserade vinsterna ser ut i välfärdsbolagen. Balanserade vinster räknas till fritt eget kapital i balansräkningen, vilket betyder att det är vinstkapital som ägare kan ta ut ur företaget. Kort sagt är det ansamlade vinster som tills vidare lagts på hög.



Utvecklingen under 2010-talet visar att vinsterna som ägare kan ta ut ur företagen ökat kraftigt inom välfärdssektorn. Ökningen ligger på närmare 70 miljarder eller 88 %. Idag ligger de balanserade vinsterna på rekordhög 106 miljarder kronor. Detta är anmärkningsvärda siffror på övertvinster i en sektor som ska tjäna välfärden, inte ägare. Störst andel av ökningen står vårdhem och bostäder med omsorg för. Här ligger ökningen på 41 miljarder och branschen har gått från låga till mycket höga ansamlade vinster. Men även inom utbildningssektorn ansamlas ett vinstkapital. Vinsterna som lagts på hög tillgänglig för ägare att dela ut ligger på 17,5 miljarder, vilket är mer än någonsin tidigare. Detta innebär en ökning på över 10 miljarder under 2010-talet. Ökningen

uppgår genom detta till 135 %. Vad denna ökning beror på och hur stor del som kan sägas vara skattepengar behöver utredas närmare. Här nöjer vi oss med att konstatera att det skett en kraftig ökning av ansamlat fritt kapital i välfärdsbolagen.

## Regeringens förslag till vinstbegränsning 2018 – och dess stöd

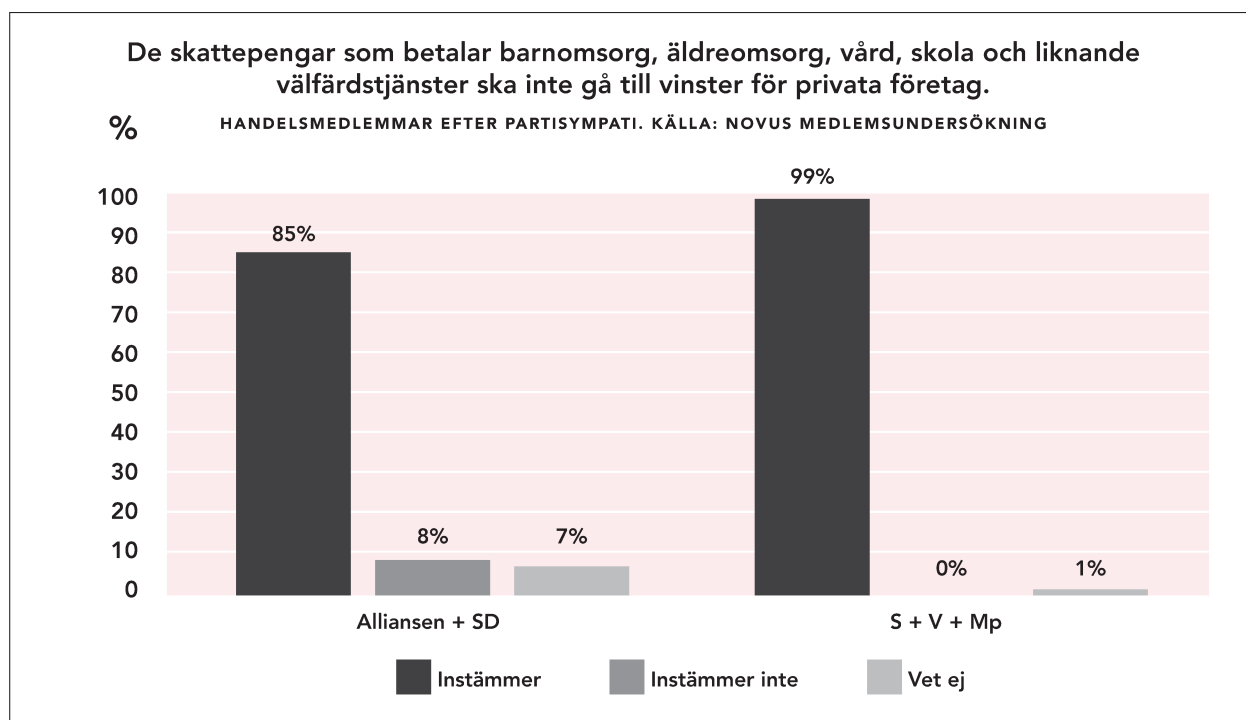
Trots att det bland svenska folket under lång tid funnits en klar majoritet för att begränsa privata företagsvinster i välfärdssektorn har det inte förrän nu funnits ett konkret politiskt förslag som syftar till just detta. I regeringens aktuella proposition *Tillstånd att ta emot offentlig finansiering inom socialtjänsten, assistansersättningen och skollagsreglerad verksamhet* föreslås en regelförändring som gör att vinstdrift som incitament ska begränsas i välfärdssektorer inom skola och socialtjänst. De som verkar i skolan och välfärden ska enligt regeringen drivas av viljan att förbättra skolresultaten och ge våra äldre en trygg omsorg, de ska inte drivas av vinstmotiv.

### Förslagets viktigaste delar är:

- Tillståndsplikt för företag som vill driva skattefinansierad verksamhet inom välfärdssektorn införs. Här förbinder man sig juridiskt till att följa regelverket för att kunna få verka inom sektorn – bland annat om vinstbegränsning.
- Vinstbegränsning genom att högsta rörelseresultat ska få vara 7 procent + statslåneräntan av operativt kapital. Enligt den statliga utredningen låg avkastningen i genomsnitt på hela 47 procent av operativt kapital.
- Förbud mot värdeöverföringar (genom exempelvis icke marknadsmässiga löner och hyror).

Sammantaget är detta ett förslag som bedöms innebära en sådan kraftig vinstbegränsning att företag som endast driver verksamhet för att komma åt skattepengar inte längre får några motiv till detta. Det är också det första konkreta förslag till vinstbegränsning som lagts till lagstiftarna.

Bakom förslaget står de rödgröna partierna s, v och mp. Däremot har de borgerliga partierna m, l, c, kd och sd sagt att de kommer att rösta emot förslaget. Är det förenligt med den vilja som finns hos dessa partiers sympatisörer?



I Novus medlemsundersökning kan vi dela upp medlemmarna i två grupper. De som säger sig sympatisera med något av de rödgröna partierna och de som säger sig sympatisera med de borgerliga partierna. Det visar sig att motståndet mot vinstuttag i välfärden är närmast totalt bland de som sympatiserar med s, v, och mp. Hela 99 procent instämmer, 0 procent är emot och 1 procent vet ej. Men även bland medlemmar som uppgett att de skulle rösta på något av de borgerliga partierna är motståndet starkt. Hela 85 procent vill ta bort eller begränsa vinsterna, och endast 8 procent har något emot detta. Uppenbarligen har inte de borgerliga partierna sina väljare bakom sig i sitt motstånd mot vinstbegränsning.

## Vinstlobbyn är ett starkt intresse men med svaga argument

Det finns mycket starka ekonomiska intressen bakom möjligheten att göra vinster på skattefinansierad välfärd. Dessa kapitalstarka intressen finns bland storföretag och riskkapitalbolag som tjänar miljarder på välfärden. Alla förslag som hotar deras möjligheter till vinst bekämpas med alla möjliga medel. Därför läggs enorma resurser på PR och lobbykampanjer för att all form av vinstbegränsning ska motas bort.

I rapporten *Svängdörrarnas förlovade land* beskrivs hur vinstlobbyn arbetat för att kunna fortsätta göra vinster på skattepengar (Allern och Polack 2018). Då man haft svårt att vinna folkligt stöd så har istället arbetet utgått från att få politisk majoritet i riksdagen. Ett sådant strategiskt steg var att påverka Sverigedemokraterna (SD), som tidigare hade sagt sig vilja ha begränsning av vinsterna i välfärden. Dagens Industri avslöjande 2015 att tunga lobbyorganisationer drivit en intensiv uppvaktning av SD för att påverka partiets politik i vinstfrågan blev uppmärksammat. Inte minst eftersom det lyckades då SD svängde och nu är för att företag får göra vinster i välfärden.

Uppenbarligen är vinstlobbyn framgångsrik eftersom den lyckats med att bibehålla något som inte har folkligt stöd. Men vad finns det för argument?

Ett ofta återkommande argument är att det inte spelar någon roll vem som utför välfärdstjänsten bara den utförs med god kvalitet. Det här argumentet vill få oss att tro att det inte spelar någon roll om miljarder i skattepengar dräneras från verksamhet. Men det är ju just det som händer. Kvaliteten i verksamheten blir sämre eftersom det enda sättet att tjäna pengar handlar om att dra ner på kostnader i form av personal, kringtjänster och lokaler. Denna kostnadspress kommer av vinstjakten och leder i sin tur till att även offentliga verksamheter får sina resurser dränerade för att kunna konkurrera. Dessutom leder modellen med NPM till stora skillnader baserat på olika former av urvalsprocesser. Kvaliteten i verksamheten blir totalt sett lidande och sämre. Utredningen *Ordning och reda i välfärden* har grundligt gått till botten med det så kallade kvalitetsspåret. Det är ingen framkomlig väg utan måste kombineras med en vinstbegränsning för att få bort avarter.

Ett annat argument är att skola, vård och omsorg köper material från privata företag, varför kan de då inte drivas av privata vinstdrivande företag? Det här är ett argument som medvetet bortser från den fundamentala skillnaden mellan att köpa exempelvis bord och stolar till en verksamhet, och att själva driften av verksamheten utförs av privata företag. Om en skola behöver skolbänkar är det sannolikt mest rationellt att köpa det från ett företag som tillverkar eller säljer dessa. Men själva verksamheten, att bedriva utbildning, är ju något helt annat. Utbildning är inte vilken marknad som helst, utan en grundläggande förutsättning för hela samhällets funktionssätt och individens möjligheter att få kunskaper.

Ett tredje argument är att privata verksamheter inte kan klara sig och tvingas lägga ned. Men detta är också ett märkligt argument. Om privata företag inte vill fortsätta för att de inte kan ta ut



tillräckligt höga vinster av skattepengar så är det ju själva syftet med lagen om vinstbegränsning. Det gör dock inte att elever eller personer i behov av omsorg helt plötsligt står utan skola och omsorg. I sådana fall kommer själva verksamheten inte att försvinna utan tas istället av över av den offentliga sektorn, eller av en idéburen och icke vinstdrivande aktör.

## **Handelsanställdas motstånd mot vinstdrivande företag i välfärden är rationellt**

Samtidigt som kommuner och landsting tvingas skära ned i sina verksamheter gör privata vård-företag mångmiljardvinster på skattepengar. Privata skolföretag delar ut miljoner till sina ägare samtidigt som skolor runt om i landet har svårt att gå runt och tvingas spara på sina kostnader. För anställda inom handeln som för sin försörjning är beroende av väl fungerande välfärd så är det naturligtvis något som väcker ett politiskt motstånd. Det är högst rationellt att vilja sätta stopp för det som man upplever som ett dränage av skattemedel. Särskilt när det också kopplas till skandaler med vanvård, konkurser och ökande skolsegregation.

Följaktligen finns hos Handels medlemmar ett starkt motstånd mot att privata företag tar ut vinster ur välfärden – oavsett om det sker genom direkt utdelning eller genom uppskjutna vinster i form av expansion av verksamhet. Att hela 92 procent av medlemmarna vill få bort alternativt begränsa vinsterna är helt naturligt. Och som vi sett i denna rapport är det en mycket stor majoritet oavsett vilket politiskt parti man säger sig sympatisera med.

Det är inte förvånande att Handels medlemmar har denna uppfattning då välfärdstjänster inte ska betraktas som vilka tjänster som helst som kan styckas upp och säljas på privata marknaden. Välfärdstjänsterna har en grundläggande betydelse för alla medborgares liv och hälsa, för individernas möjligheter att kunna förverkliga sina livsmål och för hela samhällets funktion.

Trots att det funnits en omfattande kritik mot vinstdrivande företag ända sedan 1990-talet så har det hittills inte gjorts något för att begränsa dessa. Det är först nu – inför valet 2018 – som det finns ett konkret politiskt förslag att begränsa vinsterna i välfärden. Det är först nu som något går att göra för att möta en stark opinionsvilja – inte bara hos handelsanställda utan även hos en stor majoritet av det svenska folket.

## Källor

Arbetet (2017), Guldregn över välfärdsbolagens toppar, finns tillgänglig på <https://arbetet.se/2017/12/28/guldregn-over-valfardsbolagens-toppar/>

Allern S, och Pollack E (2018), Svängdörrarnas förlovade land. Lobbyismens betydelse för klassamhällets eliter, Katalys rapport 46.

Carlén, S, Persson C, Suhonen, D (2014), Reinfeldtkoden. Den ädla konsten att rasera den svenska modellen, Ordfront.

Carlén S, och Rosenström M, (2016), De verkliga vinsterna i handeln. Vinstläge och vinstutveckling i handeln 2000 - 2015, Handels rapporter feb 2016.

LO (2013), Åtgärder för att begränsa vinst i välfärden, Framtiden välfärd. Delrapport 1, finns tillgänglig på [https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo\\_underlagsrapport\\_valfard\\_webb\\_pdf/\\$File/Underlagsrapport\\_valfard\\_webb.pdf](https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_underlagsrapport_valfard_webb_pdf/$File/Underlagsrapport_valfard_webb.pdf)

LO (2017), LOs yttrande över Ordning och reda i välfärden (SOU 2016:78), finns tillgänglig på [http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo\\_fakta\\_1366027472949\\_remiss\\_dnr20160441\\_pdf/\\$File/remiss\\_Dnr20160441.pdf](http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027472949_remiss_dnr20160441_pdf/$File/remiss_Dnr20160441.pdf)

Novusundersökning (2017) om handelsanställdas uppfattning i valfrågor, dec 2017.

Regeringen (2018), Regeringens proposition 2017/18:159. Tillstånd att ta emot offentlig finansiering inom socialtjänsten, assistansersättningen och skollagsreglerad verksamhet.

SCB (2018), Företagens ekonomi.

SOU 2016:78 (2016), Ordning och reda i välfärden.

Skolverket (2018), Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan.

SVT (2017), Rekordstor vinst för privat vårdjätte, finns tillgänglig på <https://www.svt.se/nyheter/ekonomi/rekordvinst-vinst-for-privat-vardjatte>

Werne, K (2018), Skolindustrin. Hur mångfald blev enfald. LO-rapport.



**Nu når du  
Handels Direkt på  
0771-666 444!**

Hos Handels Direkt får du personlig rådgivning i frågor som rör ditt medlemskap, jobbet och arbetslivet. Det kan vara allt från anställningsvillkor, löner, arbetsmiljö, rättigheter och medlemsförmåner till frågor om din medlemsavgift.

Du når Handels Direkt alla vardagar på telefon 0771-666 444, oavsett var du bor.



**Handelsanställdas förbund**

Handels Direkt 0771-444 666